

**Nkwali na Igba ohu n'Oge Ugbugba:Mmetụta Asụsụ, Nghọta na
Nzikọrịta ozi.**

Onyinye Constance Amamgbo

Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

08033086688

E-mail: oc.amamgbo@unizik.edu.ng

Na

Orji Ethel Odinakachi

Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

08068911718

E-mail: eo.orji@unizik.edu.ng

Abstract

Migration is the movement of a person or a group of people, to live in another place, often across a political or administrative border which can be temporal or permanent, voluntary or forced while slavery is a condition in which individuals are owned by others who control where they live and at what they work. Then in the olden days slavery, the understanding is buying and selling human beings but in this modern days, in terms of slavery has diverse meanings. In this write up, neo slavery is all about people endangering their lives through migrating from their own place of freedom, comfort, liberty to a far away place of bondage where they don't know the language, no understanding of the environment and cannot communicate with the people around. This paper therefore is to enlighten the general public about the negativeness of this modern migration which includes lost, neo slavery in the side of women, poverty, stagnation and even death. The data used was survey method. Findings show that the pains in it supersede the gains. Suggestions isto create more works that will keep the people employed and earn a good livelihood. This is because when the people are living fine it will change their mentality from migrating to a distance on a search of greener pasture.

Key words: Migration, neo-slavery, language, linguistics, communication.

Umiedemede

Nkwali putara mmadu maobu ndi mmadu isi n'ebe ha bi gaba ebe ozọ n'ihị enweghị ihe ha na-eme. O nwere ike inodu ebe ahụ nwa obere oge maobu otutu oge. Ebe igba mgbere mmadu putara ikpuru mmadu n'ike mee ya o buru ohu nke na o nweghizi okwu aka ya. N'oge gboo, igba mgbere mmadu bu ire mmadu mana ugbu a, igba mgbere mmadu nweziri mputara ozọ. Igba ohu oge ugbu a bu mmadu iji mmadu ibe ya egwuri egwu. Mgbe obula mmadu hapuru ebe obibi ya ma gaba ebe ozọ n'ihị oke ochicho, anyaukwu, ego mbute maobu ihe yiri nke a, onye ahụ ahughị onwe ya n'anya. Ozọ, asusu, nghota na nzikorita ozi ga-abukwa ihe ohuru n'anya ya ma mee ka mmekorita ya na ndi no na gburugburu ahụ sie ike. Mbunuuche nwachocha bu igwa ndi mmadu ka ha kwusi oke nkwalị n'enweghị isi nakwa nsogbu di na ya di ka mmadu ikpafu akpafu, mmeko esighi n'obi tumadi n'ebe umu nwaanyi no, oke agu, nsogbu ebe obibi na onwu so ya. Nwanchocha ji ajuru onu mee nchocha a. Nchoputa gosiri na ahuru na oghom di na ya kariri uru ya. Arọ nwanchocha na-atu arọka ndi goomentị wube otutu oru nye ndi mmadu iji nwete ezigbo ebimundu. Ozọ, ndi mmadu igba mbọ muo oru aka ga-enyere ha aka na ndu n'ihị na mgbe ndi mmadu nwere ihe ha na-eme oge niile, echiche nkwalị ga-akwusi ma puo n'obi ha kpamkpam.

Okpurukpu okwu: Nkwali, Igba ohu, asusu, nghota na nzikorita ozi.

Mkpolite

N'oge ugbu a, ihe niile ghasara aghasa. O nweghị ike dizi etu o di na mbu. Ndi na-agbago agbago ebe ufodu na-agbada agbada. Ezi adighizi n'ukwu ukwa. Ihe agbanweela kpamkpam. Nkwali maobu nkaghari bu okwu a kpu n'onu. Nke a bu ndi mmadu isite n'ebe ha bigasi na-akwaga ebe ozọ n'ihị enweghị ezigbo ihe ha na-arụ maobu na ihe ha na-arụ enweghizi isi n'ihị oke onu ego ihe na-ada n'oge ugbu a. otutu ngwa ahia n'ulo ahia di iche iche na-etinye ego n'ike n'ike. O nweghị ihe onu ego ya di otu ebe. O bughị ihe agwara gi taa ka a ga-agwa echi. N'oge gboo, ndi mmadu na-eji obere ego na-azu ahia ma na-eme nke oma n'ebe ahụ. Ugbu a ikukuekula, ike okuku aburula ihe sere n'elu nke a maghi ihe a ga-eme ya. Ka chi na-efo kwa ubochi, ka ihe a na-esiwanye ike n'elu nke o siri esi. Umummadu na-ebezi ka ewu na aturu kwa ubochi n'ihị onodu a. Nke a

mere nkwali jiri buru okwu a kpu n'onu mgbe obula. Ufodu ndi mmadu etinyere obi ha n'uche ajuruaju na obi ha wuru anwu kwagharia n'ebe ha bi, ma kwaga n'ebe ozu, ha amalite chebe ihe ozozo ha ga-eme kariacha ezigbo ihe iyi nyere ndu ha aka. O bu oke nkwaghari mere ufodu amalite tawa mgbere mmadu site n'ito mmadu na-ere. N'oge gboo, ha ebughi n'obi itoro mmadu ree n'ihu ego kama ha na-eme nke a iyi nweta ndi ga-enye aka n'oru ugbo ma koputa nri oriri n'ebe o di ukwu. Ndi na-eme nke a n'oge ahụ bu ndi nwere ego, ndi ogaranya tumadi ndi e nweghi mmadu nke ukwu. Ndi a na-agbakari n'ohu n'oge gboo bu umu ndi ntorobia ndi nwere oke okpukpu aka e chere ga-akoputanwu ihe oriri.

Ajuru Nchocha

- a. Olee ihe bu nkwali, asusu, nzikorita ozi na igbaohu?
- b. Kedu ndiche di n'etiti nkwali na igbaohu?
- ch. Kedu ihe butere nkwali na igbaohu n'oge ugbo a?
- d. Olee uzu di icha icha isiokwu a si emekpa asusu, nghotaokwu na nzikorita ozi ahụ?
- e. Olee ihe a ga-eme iyi wee belata onodu a?

Nkwa Isiokwu

N'ebe a, nwanchocha ga-agba mbu kwaputa nkwa di icha icha mebere isiokwu a.

Nkwali

Nkwali putara mmadu maobu ndi mmadu isite n'otu ebe obibi ha kwapu ma gaba ebe ozu gaa biri n'ihu otu ihe maobu ibe ya. Ha na-eme nke a iyi mata ma onodu ha ugbo a o ga-aka onodu ochie mma.

Ozu, nkwali putara mmadu isi n'otu gburugburu ebe o bi gaba na gburugburu ozu. Kok (1970) kwuru na nkwali bu ihunkwu ihe gbasara agbasa na mgbawe onu ugu mmadu. Nkwali na-eweta mgbawe nhumuzu, uche ohuru nke na-eziputa ihe nhubama n'obibi ndu na azumaahia nke nwere ike buru mmadu inogharị n'ebe azumaahia ya, gburugburu ya ma mee ka mgbawe na ndu ya di ohuru. N'iga n'ihu, nkwali na-abu ihe oke mgbawe siri ike na-abiakwu mmadu na-akwado ghi akwado.

Lee (1970) kwara nkwali di ka mmadu igosiputa mbumuuche ya site na mmeghari ahụ nke di icha na

mmeghari agwa sitere n'ebe a na-ezikorita ozi agbasara agbasa n'ikuku. N'aka nke Keith (1979) hukwara nkwalidi ka ezigbo ihe omumaatu na-egosi mgbanwe ebe obibi anu ahụ mmadu n'ihina o nweghi onye anu ahụ ya ga-anọ ebe abuo otu oge ma o bughị site na nkwarhari. N'aka nke ozọ, Zelinsky (1966) kwara na nkwalidi bu ihe nkwenye mgbanwe na-adaputa mgbe obula. O nwere ike buru mgbe ndu di ohuru maobu mgbe ike gwubara ndu. The niile akwara maka nkwalidi dabachara adaba mana nwachocha na-akwa nkwalidi ka mmadu beju afọ ya na gburugburu ebe o bi ma si n'ebe ahụ gaa biri n'ebe ozọ masiri ya iji turu ume ndu.

Igbaohu

Olaudah Equiano bu nwa afọ Igbo. A toro ya na nwanne ya nwaanyi oge o di afọ iri na otu, ree ha n'ohu buga ha n'ala Bekee. O noro ebe ahụ o bu ohu mta akwukwo ma rutakwa ego o jiri gbara isi onwe ya. Equiano so n'otu ndi isi ojii mmadu iri na abuo soro gbaa mbọ maka kwusi mgbere ohu n'ihe dika afọ 1786. O mechara dee akwukwo maka ije uwa ya.

William Wilberforce bu onye mba Briten ma burukwa onye ndorondoro ochichina mba ahụ. A muru n'ikpo ego mana onodu ahuhu ndi a gbata n'ohu na-eri ya nri n'afọ nke ukwu. Onye omeiwu bido n'afọ 1784-1812, Wilberforce iji okwa ya nakwa ihe o nwere tinye nnukwu uchu n'ikwusi mbgere ohu na mba Briten.

Garrison ji akwukwo akuko o na-edede were gbasaa ozi ka a kwusi ya bu ajo ihe na mba Amerika. E mechara piachie akwukwo banyere igbaohu oge gboo mana ariri na-eri obi ufodu dika otu ndi oru mba uwa niile bu 'International Labour Organization' (ILO) n'ihina ufodu ndi mmadu aloghachila n'agwa ojoo ahụ e kpochapuru afọ kwuru afọ gara aga. Dika ILO siri gbaa n'ama, mmadu kariri nde nari ano n'ohu nke agba ohuru dika a gbara ha na mgbere maobu manyere has oru n'ulo ha anabataghi.

N'afọ 2018, otu African Union kwuru na ihe ruru mmadu di n'agbata 400,000 na 700,000 bu ndi a toro n'ebe anwuchiri ha dika ohu na mba Libya. Ufodu n'ime ndi a n'anwufu n'elu oke osimiri Meditteran, ebe a na-erefu ufodu.

John (2007) kwara igba ohu di ka onodu mmadu enweghi onwe ya, o gaghi enwenwu mkpebi ebe o ga-ebi maobu ihe o ga-arukama ndio no n'okpuru ha ga-eji aka ike na-emere ya mkpebi niile

Afigbo (1981) kwara ya dika iji aka ike na uzo aghugho doghara mmadu si na obodo ya puo ma were aka ike na uzo ezighi ezi na-esoro onye ahụ site na mmekpa ahụ.

Asụsụ

Asụsụ adaghị n'elu. A bịa n'ịchọputa ihe asụsụ bụ, ọ bụ ụda sitere n'olu mmadụ pụta ma burukwa ụda ahụ na-aputa n'okwu mmadụ na-ekwu. Okwu ahụ mmadụ na-ekwu bụ ihe a na-edo n'usoro okwu ihe dị iche iche o wee nwee nghọta zuru oke. Okwu ahụ e doro n'usoro nwere nghọta zuru oke mere mmadụ na ibe ya ji aghọta onwe ha nke ọma ka a na-akpọ asụsụ. Ọ bụ asụsụ ka ndị mmadụ ji emekọrịta n'etiti onwe ha n'ebo dị iche iche. Ọ bụkwa asụsụ na-egosi na mmadụ pụrụ iche makana ọ bụ naanị mmadụ na-asụ ya, anụmanụ bụ naanị ụñara ka ha na-eme. Ya bụ na asụsụ bụ mmadụ, mmadụ buru asụsụ. Ọ bụ site n'asụsụ ka e si amata ebe maọbụ agburu onye si pụta. N'ihì nke a, asụsụ bụ ike ndị mmadụ nwere n'ebe dị iche iche ha nọgasị maọbụ n'obodo a mụnyere ha, E wepụ ya, o nweghị onye ga-aghọta ibe ya. Seinde (1985) kọwara asụsụ dị ka ihe kacha mkpa na mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Ngosiputa, eserese, akpuruakpụ, onyonyoo dīcha mkpa na mmekọrịta mmadụ na ibe ya, mana e wezuga asụsụ, o nweghị ụzo a ga-esi kọwaputa mputara ihe ndị a. Asụsụ na-egosiputa ọganiihu na mmepe obodo tinyere ọchịchọ obi mmadụ. Ọ bụ site n'asụsụ ka ihe niile dị na ndụ dabeere. Nkọwa Seinde na-egosi na asụsụ bụ ihe ọkpụ nne na nna na-enyefe maọbụ ahapuru umu ha.

Onye ọzọ nyere nkọwa maka asụsụ bụ Anozie (1999). O kwuru na asụsụ bụ ụzọ dị iche iche mmadụ na ibe ya si enwe mmekọrịta. Ọzọ, na asụsụ bụ ụda sitere n'olu mmadụ nwere nghọta mgbe ọgan okwu dị iche iche meghariri ahụ n'ụzọ kwesiri ekwesị. Asụsụ bụkwa usoro okwu maọbụ nhazi ụda nke otu mba maara nke ọma ma jiri ya na-ekwukọrịta okwu n'etiti onwe ha. Mbah na Mbah (2001) kọwara asụsụ dị ka ụzọ e si eziputa ebumnuche mmadụ, mmekọrịta maọbụ ihe mmadụ choro site n'ụda maobukwa akara ederede. Nkọwa ya gosiri na e wepụ asụsụ n'ụwa taa na mmekọrịta mmadụ na ibe ya kaara ibi ihe agaghị ekwe omume n'ihì na e nweghị ụzọ ọzọ mmadụ ga-esi ziputa ebumnuche ya.

Na nkọwa ihe asụsụ pụtara, Agbede (1991) si na "asụsụ bụ tuu dị n'isi opi n'ebe ndụ mmadụ dị". Nkọwa a gosiri na asụsụ metutara ihe niile ndị mmadụ na-eme na ndụ. Ọ gara n'ihu kọwaa na ọdinala ndị ji biri ga-enweriri asụsụ, nke a pụtara na omenala enweghị ike ime ihe ọbụla ma ọ buru na asụsụ akwadohị. Nwanchocha huru asụsụ dị ka onyinye Chineke nyere mmadụ, nke onye

ọbụla e kere eke ga-enwe ike jinwuo wee kparịta ụka maọbụ kọwapụta ihe bụ mkpa ya. Asụsụ dị ka Achebe (2018) kwuru bụ iwekọta mkpụrụokwu dị iche iche nwere nghọta ọnụ mee ka a mara ebumnuche mmadụ. Ọ gara n'ihu na-akọwa na asụsụ na-abụkarị okwu e kwuru maọbụ nke e dere n'akwụkwọ. Ọ bụ site n'asụsụ ka mmadụ si ekwupụta ebumnuche ya maọbụ gosipụta iwe ya. Ọ bụkwazi asụsụ ka mmadụ nwere ike iji bee akwa, chịa ọchị maọbụ kpọkọ Chịa ya. Nkọwa Achebe na-egosi na asụsụ bụ ike mmadụ nwere iji zipụta ebumnuche na mmekọrịta dị n'etiti ya na mmadụ ibe ya.

N'otu aka ahụ, Ugobueze (2010) siri na ọgụgụ na odide n'asụsụ obodo na-enye aka na mmekọrịta mmadụ na ibe ya, ịhazi onwe, inwere onwe na ichemi echiche ime. Asụsụ na-enye aka n'ikuziri ụmụaka nsopurụ na iwu obodo. Asụsụ na-arụ nnukwu ọrụ n'ikuziri ụmụaka ihe banyere ofufe, okpukperechi na ịnabata ndị ọzọ n'usoro ekpemekpe ha. Nkọwa Ugobueze na-egosi na asụsụ bụ a hụghị ebule ma e lighị dike n'ụwa dum. Asụsụ bụ isi a hụrụ kwaba okpu, ya mere na nwaafọ Igbo ọbụla kwesiri ịma ka e si asụ asụsụ Igbo etu o kwesiri. Agbedo (2000) kwupụtara na Sapir na Whorf (1940) rụturu aka na asụsụ na mmadụ gwakọtara ọnụ nke mere ọtụtụ ndị ọkammụta jiri wepụta ohere gụmie ihe banyere ntọala usoro asụsụ. Ọ bughị na asụsụ na-eziputa naanị ebumnuche mmadụ kama na ọ na-akpukwa ya akpukwa, o wee kwurụ ekeresụ. Asụsụ bụ ụmị ntughari uche mmadụ na ibe ya. Mmadụ ịsape anya mara ihe na-aga n'ụwa na mgbe o ji aga anaghị adị mfe ma e jighị asụsụ. Asụsụ gbadoro ụkwụ n'okpukpukpu ihe anọ ndị a: nke ngere, nke ọsụsụ, nke odide na nke ọgụgụ.

N'uche Ọfomata (2012), Ọ bụrụ na asụsụ adighị, mmadụ na ibe ya inwe mmekọ ga-ahia nnukwu ahụ, na ọ bụ asụsụ ka e ji eme ihe dum mmadụ na ibe ya na-eme. O kwukwara na ọ ga-esi nnukwu ike ka onye na-asụ asụsụ ya, na onye amaghị asụ asụsụ ahụ nọkọọ, kpakọọ, nakwa mekọrịta. Udemmadu (2018) kwuru na asụsụ bụ otu ụzọ e si ezipụ ozi burukwa ụzọ mmadụ na ibe ya si emekọrịta. Ma tupu nke a adị ire, a ga-enweriri ezi mmekọrịta n'etiti ozi na ụda maọbụ ederede ya. Ọ gara n'ihu juo ajuju a: kedụ ụdị ezi mmekọrịta ahụ? O wee zaa si; mmekọrịta ahụ bụ "nghọta". Afigbo (1981) kọwara na asụsụ bụ ụdaolu mmadụ a haziri ahazi n'ụdị ọ di mma nke abughị

ebumpụta ụwa mmadụ n'onwe ya mebere ya. A bịa n'iche a Afigbo kwuru, nwanchocha ekwetachaghị na ya. Ihe kpatara ekwenyeghị a bụ na e nwere atụtụ nsinụburu nke na-akọwa na e nwere ngwa asụsụ nke nwa ọbụla a mụrụ ọhụrụ buru pụta ụwa. O nwere ngwa asụsụ dị n'ụburu nwa a mụrụ ọhụrụ nke na-arụ nnukwu ọrụ n'ime asụsụ dị na gburugburu ya.

Na nchikota, nkọwa asụsụ ndị okammụta dị iche iche e nyegara dīcha mma ma gbado ụkwu n'otu ebe. Ha na-akọwa na asụsụ bụ ụzọ mmadụ si ezipụta ebumnuche ya ebe ndị ọzọ nọ nke na-eweta nghota zuru oke ma na-akwado ezi mmekọrịta mmadụ na ibe ya mana nwanchocha kọwara na asụsụ bụ ụzọ mmadụ si gosiputa ebumnuche ya, akonuche na echiche ya n'ụzọ pụrụ ihe iyi mee ka aghota ihe ọ na-ekwu nke oma. Ya bụ na asụsụ bụ ntọala ndụ mmadụ n'ụwa gbaa gburugburu n'ihi na asụsụ mere ka mmadụ buru ihe pụrụ iche n'ebe anumanu na ihe ndị ọzọ dị makana ọ bụ naanị mmadụ na-asụ asụsụ. Asụsụ jikoro mmadụ na ibe ya, agburu na agburu, obodo na obodo, nakwa mba ụwa onu.

Nzikorịtaozi

Nzikorịtaozi bụ ụzọ mmadụ na ibe ya si e ji asụsụ ekwukorịta, nke na-ebute mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Ọtụtụ ndị okammụta akọwaala ya n'ụzọdị icheiche ma otu ihe doro anya bụ na nkọwa niile e mere na a na-egosi na nzimozị ga-adịriri n'etiti mmadụ abụọ maọbụ karịa.

Wilson (1992) kọwara nzikorịta ozi n'ụzọdị mfe. Ọ si na ọ bụ ụzọ mmadụ na ibe ya si ekwukorịta, atukorịta echiche ma na-akpakorịta agwa. Nkọwa bụ ezi okwu n'ihi na otu onye anaghị ezi onwe ya ozi. Ma ọ bụrụ na otu onye na-ekwukorịta onwe ya okwu, ihe ọ na-eme abughị nzimozị kama ntakwu nke putara mmadụ igwa onwe ya okwu. N'echiche Ọfomata (2013) "nzimozị bụ ime ka ihe mmadụ bu n'uche ọchoro igwa onye ọzọ ruo ya aka maobu baa ya na nti". O kwuru na oge gboo na ndị Igbo nwere ụzọdị icheiche ha si ezikorịta onwe ha ozi. Ụzọ ndị ahụ bụcha ụzọ omenala ha ji ime ka ozi na-eru onye ọbụla ha choro ka o ruo aka. Ha na-eji akara, ekwe, ogene, ọja, ọdu, opi, ikoro, anwuru oku agbasa ozi.

Dika okọwa okwu (Oxford Advanced Learners Dictionary) (8th ed) (2010) kọwara nzimozị dika izirita ozi, akuko

na echiche na ihe ndị ọzọ n'etiti mmadụ na ibe ya. Nke a gosiri na nzimozị bụ ihe nwere ike idị n'etiti mmadụ na ibe ya maọbụ obodo na obodo. Ọzọkwa, Salu (1994) kwuru na ihe mmadụ ji aghọta onwe ya na ndị ọzọ bi na gburugburu ha n'ime ụwa ha bi bụ nzimozị. O kwuru na uto obodo na mwulite obodo gbadoro ụkwụ n'usoro nzimozị ndị obodo ahụ nwere iji mee ka mmụta bawanye ụba n'ogo di elu. E nwekwara ike ile nzimozị anya di ka uto mmadụ nwere o si egosiputa echiche ya, mmetuta obi ya, etu o siri hụ ihe ndị uto nakwa etu e si weputa echiche uto nke e ji usoro uche eziputa.

Ọ gara n'ihu kwuo na ikụ aka, igbu mkporofifo, ụda egbe, mkponaala dg bụcha uto di iche iche ndi Igbo si ezikorita onwe ha ozi ma werekwa ha na-eme ka ozi obula ha chorọ izi maobu ha ziri ruo ebe e ziri ya. Nke a putara na nzimozị bụ uto mmadụ na ibe ya si enwe mmekorita iji ghota onwe ha. Ya bụ na ihe ndi a e deputasiri ebe a bụcha uto mmadụ na ibe ya si enwe mmekorita n'agbanyeghi etu obula e siri zie ya maobu ebe obula ha hutara onwe ha. O gosiri na ndi Igbo hukwara nzimozị ha di ka otu n'ime ihe ha ji eziputa omenala ha n'ogbe ha di iche iche iji gosiputa mkpa o diri ha.

Nzimozị di ka Okafọ na Ewelukwa (2012) siri kwaa ya bụ uto mmadụ na ibe ya si ezikorita onwe ha ozi. O kwuru na nzimozị a bidoro ndu ya n'oge gboo site n'aka ndi nna nna anyi ha tupu ndiocha ewetara anyi ozima na-agumakwukwo n'ala Igbo. Nkwa Okafọ na Ewelukwa gosiputara na nzimozị abughi ihe bidoro taa, o bụ ihe odinala, burukwa uto di iche iche ndi Igbo si eme ka ozi di mkpa ruo mmadụ aka.

N'otu aka ahụ, Anagbogu, Mbah na Eme (2010) kwara nzimozị di ka uto niile e si eji okwu onu enwe mmekorita n'etiti mmadụ na ibe ya di ka itulekorita echiche, mmetuta, dg. nke nwere ike isite n'okwu onu maobu n'odide. Ha kwakwara na nzimozị enweghi ike idi ire ma o buru na o dighi n'etiti o pekata mpe mmadụ abuo. Di ka ha si kwaa, o buru na mmadụ na-ekwuru onwe ya okwu, o bughiozi ka o na-ezi kama o bụ ntakwu ka o na-eme.

Na nkowa Echebima (2005), nzimozi metutara onye na-ezi ozi na onye na-anu ozi ahụ na ụzọ esi ezi ya. Dị ka o si kowaa, a ga-asị na nzimozi choro ihe ato ndi a:

(a) Onye na-ezi ozi

(b) Uzọ e si ezi ozi na

(ch) Onye na-anu ozi ahụ

I ji mee ka nzimozi di ire, ihe anọ ndi a di mkpa:

(a) Onye na-ezi ezi, nke a bu onye ozi ahụ si n'onu ya aputa. Ozi ahụ nwere ike ibu okwa maobu ntughari uche nke o choro ka onye maobu ndi ozonu.

(b) Ozi na onwe ya, ya bu ihe ahụ si n'onu okwu aputa nke o na-achọ ka mmadu nu.

(ch) Uzọ mgbasa ya bu ozi nke bu etu onye na-ezi ozi ahụ si gbasa ya. Nke a nwere ike buru site n'igwe na-ekwu okwu, igwe onyonyo site n'akwukwo ozi nuzpepa dg. Ma o buru na ozi ahụ bu nke a na-agwa uwa. O buru nke nwere onye maobu ndi a koro aha maka ozi ahụ di ka o di n'isi okwu a, e nwere ike iji okwu onu nkiti maobu anya zie ndi a choro izi ozi ahụ.

(d) Onye maobu ndi nnara ozi, Nke a bu onye maobu ndi a na-ezi ozi a choro izi.

Ndiche di n'etiti nkwalị na Igbaohu

Ndiche di n'etiti ha abuo di otutu n'uzo di iche iche. Na mbu;

1. Nkwali bu mmadu isite n'ebe obibi ya puo gaa biri n' ebe ozọ n'ihị otu ihe maobu ihe ozọ ebe igbaohu putara itu mgbere mmadu n'uzo digasi iche iche.

2. Nkwali nwere ike iputa ihe n'ihị onodu onye ahụ na-eme nkwalị huru onwe ya nke enyeghi ya afọ ojuru ebe igbaohu nwere ike iputa ihe n'ihị inwe mmadu ndi ga-enye aka nke ukwu n'ugbo ma koputa ihe oriri rienne.

3. Mmadu nwere ike iziputa nkwalị site n'isi n'otu obodo gaa n'obodo ozọ. O nwere ike ibu isite n'obodo emepghi emepe gaa n'obodo mepere emepe ka o were kuru ume ndu n'uju ebe igbaohu nwekwa iputa ihe site n'isite n'otu obodo gaa obodo ozọ. Onye na-emenke a nwere mbumuuche o ji si n'obodo ebe amara ya nke oma gaa obodo ebe onweghi onye mara ya ebe o ga-anọ wete ihe o choro.

4. Nkwali na-eziputa mgbanwe ebe obibi mmadu iji mata maobu muta ihe ohuru di iche iche di ka akaoru ohuru, asusu ohuru, usoro obibi ndu, nkwenye ndi obodo

ahụ, nweta ọrụ ọhụrụ dg. Ihe ndị a niile ga-enyere onye nkwalị aka n'uzọ pụrụ iche ma mee ka ọkwụdọzie ike otu o kwesiri ebe igbaohu n'uzọ nke ya anaghị enyere ebe obibi aka na mgbanwe. Ọ bụ eziokwu na oge gboo na ọ bụ ka ndị ahụ a gbara n'ohu nye aka n'ọrụ ugbo n'ebe ọ dị ukwuu mana n'oge ugbo a, a gaghị ekwe ya ka ọ pụọ mụta ihe ọhụrụ ọbụla n'ihị na a ga-ekechi ya n'ụlọ ma na-ata ya ahụhụ nke ukwu. Mgbe ụfọdụ, a na-egbu ọtụtụ n'ime ya egbu maka ego site n'ere akụkụ ahụ ndị dị otu a ere.

5. Onye na-eme nkwalị nwere ebe o bu n'uche ọ ga-aga maọbụ akwaga nke na ikwu na ibe ya nwere ike imata ebe ahụ. Mana onye na-agbaohu enweghị ebe o jiri mere ebe obibi. O nwere ike ihu ya ebe a taa, echị ịgaghị ahụzi ya n'ihị egwu na ụjọ maka ijide ya kpochie.

6. Nkwali na-apụtara ihe n'etiti dị na nwunye ndị biakọtara ọnu ma wube ezinaụlọ nke aka ha. Nke a gosiri na mmadụ ahụ bisara ebisa tupu ha amata onwe ha ma ikwekọrịta ilu dị na nwunye ebe igbaohu adighị etu a. Igbaohu nwere ike imalite oge ọbụla. ọ bughị iwu na-aga enwe nkwekọrịta tupu amalite ya. Onye ọbụla dabara n'aka ndi na-agbaohu aburula nrị oriri ha.

7. ọzọ, nkwalị na-abụkarị ndị nwere ezigbo ihe ha na-eme, maọbụ ọrụ ha na-arụ na akwalị. Nke a gosiri na ọ na-abụkarị ihe n'etiti ndị barauru n'obodo ma na-eche ezigbo echiche nye obodo a mụrụyere ha n'ime ya aganihu na nkwado ebe igbaohu n'oge ugbo a bụkariri ndị obi ọjọọ na-eme ya. Ha enweghị ezigbo ihe ha na-echeputa n'obi ha abughị ihe ọjọọ, etu ha gasi tọọ mmadụ, gbuo mmadụ, ma teputa akụkụ ahụ onye ahụ ma ree. Ndị dị otu a, achoghị ọdịmma obodo ha ma ọ na-aga n'ihu ka ọ na-alachigha ha azụ kama ọ bụ ihe ọjọọ nke ha ga-eme mmadụ ibe ha ka ha na-echekarị.

8. Onye na-eme nkwalị na eme ya n'ihị na ọmasiri ya. O nweghị onye manyere ya amanye. Ebe onye agbara n'ohu n'oge ugbo a na-abụkarị manye ka amanyere ya. O jighị obi ya wee so onye gbara ya n'ohu.

9. Onye na-agbaohu n'oge ugbo a bụ onye mmụọ chineke na mkpuru nke nso anoghizi n'ime. O nwere ike ime ihe ọjọọ n'ebe ọ pụrụ iche n'agbanyeghị ihe ga-esi n'ime ya puta. Mgbe ụfọdụ ha na-agwọ ọgwụ dị iche iche iji chedo onwe ha ma kwere ije nga so ya ma aka kpara ha ebe onye nkwalị ka bụ onye mmụọ chineke nọ na ime ya. ọ na-eme ya iji chọta ihe dị mma na ndụ. ọ bughị onye na-egbu mmadụ.

10. Onye nkwali ga-abụ onye ihere. Mmadụ nwere ike ime nkwali n'ihì ihe mere ya ebe mbụ obibu. O nwere ike ọ bụrụ ihere ime ọkwa ọ tutara, ebubo eboro ya dg. ọ bụ ihe ndia nwere ike ime mmadụ ka ọkwagharia n'ebe obi kwaga ebe ọzọ mana onye na-agbaohu enweghị mmụọ ihere n'ihì na obi ya buzi obi etiri.

Olee ihe butere nkwali n'oge ugbo a:

otụtụ ihe nwere ike ime mmadụ ka mmasi o nwere ebe obibi mbụ jụọ oyi ma mee ka ọkwagharia n'ebe ahụ site n'ikwaga ebe ọzọ. Ihe ndi a gụnyere;

1. **Enweghị ezi nchekwa zuru oke;** Nke a bụzi isi sekpu ntị n'ala anyị taa. Ezi nchekwa adighizi ma ncha. Ụmụ mmadụ bụzi ihe a na-egbu karịa ụmụ ọkụkụ. Onwụ na-ada n'ugwu na-ada na ndida, ebe mkpọtụ ọgụ na-adakwa nkwa mgbe. Mgbe ihe di otu a na-eme, onye nwere ihe eji enyere ndụ aka (ego) nwere ike ichọba ebe ọ ga-enweta nchekwa zuru oke site ime nkwali n'obodo di etu a ma chọọ obodo ọzọ ebe isi ga-ajụ ya oyi. Oge ụfọdụ, ụfọdụ na-esi n'ala anyị bụ Naijiria gaba ala Bekee ebe nchekwa zuru oke di

2. **Alumdi;** Nke a pụtara ijikọ nwoke na nwaanyị ọnụ di ka di na nwunye ka ọ siri di n'omenala. Nke a ga-eme ka ụmụ ha ga-amụta bụrụ ụmụ ziri ezi n'anya ọha na eze ma bụrụkwa oke diiri nne na nna. N'iziputa oge alimdi malitere n'ala Igbo, Osugwu (1979) na-akọwa na alimdi na nwunye bụ ihe malitere mgbe gboo. N'ihì nke a, mgbe nwoke maọbụ nwaanyị lụrụ di maọbụ nwunye, o nwere ike ime nkwali ma kwaga ebe di maọbụ nwunye bi iji mee ka ndụ di mfe na obibi.

3. **Ezi mmụta;** ụzọ ọzọ nwere ike ime mmadụ ka ọ kwalie ebe obibu kwaga ebe ọzọ bụ maka inweta ezi mmụta naorụ. Nne na nna inye ụmụaka ha ezigbo ọzuzu na mmụta nke ga-enyere ha aka mgbe ha topụtara ihe e ji mmadụ eme. N'ihì nke a, mgbe ọbụla ụfọdụ ndi nne na nna chọputara na ụmụaka anaghị eme nkeoma n'ebe obibi ha maọbụ na gburugburu ebe ha bi adighi mma maka ọzuzu na mmụta ụmụaka ha, ha nwere ike ise ebe ahụ kwalie ma kwaga ebe ọzọ.

4. **Enweghị ihunanya n'ebe mmadụ na ibe ya nọ;** Ihunanya bụ ihe kpacha mkpa na mmekọrịta mmadụ na ibe ya. N'ihì nke a, mgbe ọbụla mmadụ chọputara na-enweghizi ihunanya n'etiti ndi ha na ha bi, mmasi onye ahụ nwere na gburugburu ebe obibi ya ahụ ga-aju oyi

nke ukwu. Nke a na-aputakari ihe ebe ezinaulo abuo bikoro onu mana-esekari okwu n'ihikworo maobu anyaukwu si n'ime otu onye were puta. Ihe di otu a nwere ike ime mmadu ka o si n'ebe obibi ahukwapu ma kwaga ebe ozu.

5. **Igba alukwaghim;** Nke a putara nkewa daputara n'etiti di na nwunye mgbe ha enwekwaghi ike inagide onwe ha. Ekwealo (1998). N'oge gboo, o na-ahia ahutupu nke a emee n'ihikworo na ndi be nwoke na ndi be nke nwaanyi na-ahu na edoziri esemokwu obula daputara n'etiti di na nwunye. N'igbaso nke a, ha na-enye ndumodu, ha na-amakwa onye ikpe mara ikpe dg. Mana n'oge ugbu a, ihe agbanweela o nweghi onye na-anu nke ibe ya na-ekwu. Nwata nwaanyi amaghi na o bu nwaanyi, ebe nwata nwata amaghi na o bukwawoke. Ihe di otu a na-abute nkewaghari n'etiti ndi o metutara.

6. **Enweghi ezi oru na ulo obibi;** Nke abuo ndi a bucha ihe na-enyere obibi ndu aka ma mee ka obibi ndu n'owa toto otu ma dikwa mfe. N'ihikworo nke a, mgbe mmadu no n'otu obodo ma o nweghi oru kwesiri ya, onye ahukaghi enwe ike inweta ezigbo ebe obibi masiri ya. Nke a nwereike ime ka onye ahukwaghari ebe obibi ahukiji mata ma o ga-achota ezigbo oru ga-enyere ya aka na ndu.

7. **Akpamoke na oke onwu;** Ndi Igbo na ekwu n'okwu si na nwanne nwosu buzi nwosu. Akpamoke na-ebute onwu. o bu akpamoke juru n'ala taa mere ka ndi mmadu na-egbu mmadu n'eleghi anya n'azu. Ndi Igbo ekweghi na ndi Hausa no, ebe ndi Hausa na Yoruba amaghi kwa na ndi Igbo nokwazi. Ekpemekpe, ofufe na nkwenye di iche iche juputara n'ala anyi taa so na nsogbu cheere anyi aka mgba n'ala anyi Naijiria. Mgbe obula enwere akpamoke nke na-ebute inwu mmadu aghara aghara, ufodu ndi nwere ego ime nkwalie nwere ike ime nke a.

8. **Mgbanwe oru;** Mgbanwe oru putara itupu mmadu n'ebe o na-arubu oru ma nweaga ya ebe ozu. O nwere ike buru mbugo n'owa, adighi eme nke oma, oria dakwasari onye ahukmaobu onatarachi puru iche onye ahukwere. Ihe ndi a niile nwere ike ime ka onye di otu a nkwalie ma gaba ebe atunyere ya.

Ihe ndi a na-ebute igbaohu n'oge ugbu a.

Ohu bu onye mmadu ibe ya nwe. N'gboo, e ji ubara ohu ama ogaranya ma ugbu a ohu alaala n'ala Igbo. Ma o

bụrụ ihe butere ihe ọjọọ n'ụzọ dị iche iche. Ihe ndị a gụnyere ndị a;

1. **Ihe isiike-** Dị ka chi na-eji na-efokwa, ihe isiike bụ okwu akpu n'ọny. Ihe na-esiwanye ike kwa ụbọchi karịa ka ọ dị na mbụ. ọ bụ nke a mere ka ihe ọjọọ na-amụ nwa mana na-atụrụ ime kwa ụbọchi. Ọtụtụ ndị mmadụ ji maka ihe isiike itinyezie aka igbaohu. Mgbe igbaohu na-aga n'ihu, ogbenye ghọrọ ogaranya site n'ere mmadụ maọbụ igbaohu.

2. **Oke ọchịchọ;** Oke ọchịchọ na-ebute anyaukwu nke na-eweta ọnwụ erughị eru. ọzọ, agụụ ihe atọ nke ụwa so n'ihe nwere ike ime ka nwaanyị maọbụ nwoke chọba ihe ọ debeghi. Anyaukwu, ekworo, enweghi afọ ojuju, mpako nke na-eme mmadụ ichọ ihe odebeghi nwere ike ibute oke ọchịchọ. Mgbe ihe ndi a niile di n'ime mmadụ, onye ahụ nwere ike ime ihe ọbụla iji were nweta ego. O nwere oke itinye aka na mgbere mmadụ n'ụzọ dị iche iche.

3. **Nwoke adighi ka ọ na-adibu;** Oge mma nwoke (ego) koro n'akpa nwoke, nwoke ahụ nwere ike ime ihe ọjọọ di iche iche site n'itinye aka n'ihe ekwesighi ekwesi. Mgbe ọbụla mma nwoke koro nwoke n'aka, o nwere ike ichebe echiche ọjọọ etu ọ ga-esi dikwa ka odibu na mbụ. Site n'ọndu di otu a, igbaohu nwere ike ibu mgbadebe ọsọ onye ahụ.

4. **Agha, ọgụ na mgba;** Agha, ọgụ na mgba na-eweta oke nsogbu n'ala anyi. Ala adighi mma nwere ike ime ka mmadụ kpaa agwa ọ kwesighi ikpa iji hụ na agha, ọgụ na mgba ahụ ọ nọ na ya ataghi isi ya. Mgbe ọfodu ihe ndi a dakwasị mmadụ n'obodo obibi ya, onye ahụ nwere ike ilaghachi azu n'ihe ọ na-emebu. Agha, ọgụ na mgba na-ebutekwa oke onwu, itiko, nkwalị, mgbake ndachighaazu na azumaahia ma weta igbakwa ụwa n'isi. Mgbe nke a mere otutu ndi enweghizi imalite ebe ha kwusiri nwere ike itinye aka n'ajọ ihe di iche iche iji mata ma echi ha aga-aka taa mma.

5. **Akpomasi n'uzo puru iche;** Akpomasi putara mmadụ enweghi mmasi, ihunanya na oma ikọ n'ebe mmadụ ibe ya nọ. Akpomasi na-ebute ekworo, anyaukwu, ọnwụ, mgbake, adighi n'udo nke obi, ntaji anya na nsogbu di iche iche. Mgbe e nwere akpomasi n'etiti obodo na obodo, mmadụ n'ibe ya dg nwere ike iweta agbamohu.

N'ikpeazu, ọ bụ ihe ndi a niile na-enweta igbaohu n'ala anyi taa.

Uzọ di iche iche nkwalị na igbaohu si emekpa onodu asusu, nghota na nzikorita ozi ahụ.

Nkwali putara mmadu isi n'otu obodo kwaga n'obodo ozo gaa biri. Ebe igbaohu bu izu na ire mgbere mmadu maka ego n'uzo puru iche. N'ihi nke a, nkwalị na igbaohu na-emekpa asusu, nghota na nzikorita ozi ahụ ma na-adochigha asusu na azumaahia azu. Asusu bu uzo mmadu na ibe ya si enwe mmekorita mgbe enwere ezi mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya, nghota na nzikorita ozi ga-aga nke oma mana o buru na enwee nkwalị na igbaohu, asusu, nghota na nzikorita ozi ga-abu ihe lachighara azu n'ala anyi. uzo di otu a guru ndi a;

1. **Nghotahie n'etiti mmadu na ibe ya:** N'ebe a, a na-enwekarị nghotahie n'etiti mmadu na ibe ya. Mgbe obula e nwere nkwalị na igbaohu, ufodu ndi na-enwe nsogbu banyere nghota asusu ebe ohuru ahụ ha kwagara maobu agbara ha n'ohu, ma mee ka nzikorita ozi ghara idi ile etu o kwesiri.

2. **Asusu inwu anwu:** N'ebe a, mgbe obula mmadu hapuru asusu o na-asubu ma gaa saba asusu ozo n'ihi ebe ohuru o kwagara, o na-ebute maobu adochigha asusu e jiri mara ha aka azu maobu mee ka asusu ahụ nwuyuo anya. Nkwali na igbaohu so n'otu ihe na adochigha asusu auz. N'ihi na nghota na nzikorita ozi anaghi adiri onye maobu ndi ahụ mfe. Mgbe ufodu, onye agbata n'ohu na-abukwa ohu nye asusu ebe a gbara ya n'ihi na o nweghi ohere oputa iro ma nwee mmekorita n'etiti ya na mmadu ibe ya.

3. **Ibelata onu ogu ndi mmadu:** Mgbe e nwere nkwalị na igbaohu, onu ogu ndi mmadu gana ebelata. Nke a na-egosi na onu ogu obodo ahụ agaghi adikwazi ka o di na mbu ebe ndi agbara n'ohu n'oge ugbu a na-abukari ndi a na-egbu egbu n'ihi ego ma nwere akuku ahụ ha resi ndi na-agwo ogwu ego n'uzo di iche iche ebe ahụ ha ndi ozo ga-abuzi ihe e ji eme ngwongwo n'uzo puru iche. Mgbe ihe ndi a na-eme, otutu ndi mmadu anaghi enwechazi mmasi iputa iro, ma mee ha asusu, nghotaokwu na nzikorita ozi buru ihe lara azu ma kpuo afo n'ala.

4. **Mgbasasi n'etiti mmadu na ibe ya:** Mgbasa na-enweta ekweghi ekwe na ndorondoro di iche iche n'etiti mmadu na ibe ya, obodo na obodo na banye na mba uwa n'ebe osoturu. Mgbasa di otu a na-eme ka asusu ndi ahụ laa azu, mee ka nghota ha na nzikorita ozi maa afo n'ala. Nke a gosiri mgbasa abughi ezigbo ihe n'ebe

mmadu nọ tumadi n'ebe o metutara asusu, nghotaokwu na nzikorita ozi.

5. **Nsogbu inweta ndi ga-enye aka n'oru:** Ndi na-ekwu n'okwu si na ajo ihe bia, ajo uche abia. Mmekpa ahụ na ogbugbu a na-egbu ndi mmadu ugbu a tumadi ndia gbara n'ohu bu ezigbo ihe ndochighaazu nyere asusu nghota asusu na nzikorita ozi n'ebe ufodu ndu mmadu nogasi.

O sila di, asusu, nghota asusu na nzikorita ozi kaara ibu ihe gara n'ihu ma o buru na onodu nkwalị na igbaohu n'oge ugbu a dika nke gboo.

Ihe e nwere ike iji belata onodu nkwalị na igbaohu n'oge ugbu a

Otutu ihe bu ihe a ga-eme iji wee belata nsogbu nkwalị juputara uwa taa na itu mgbere mmadu n'oge ugbu a ;

1. **Goomenti inye ndi mmadu oru:** Mgbe etinyere ndi mmadu n'oru, ha enwee ihe ha na-eme ma meek a echiche nkwalị na igbaohu puo n'ime obi ha.
2. **Goomenti kwesiri inyere ndi orugbo aka:** Ndi orugbo bu ndi na-akoputa nri anyi na-eri n'ebe o puru ichi. Ndi a kwesiri inye mmanu nri n'efu, igwe eji ako oruna ihe ndi ozogaa-enyere aka ime ka nri juputa ebe obula n'ala anyi. Mgbe nke a mere, ufodu ndi mmadu agaghizi enwe mmasi isi ebe ha bi gaa ebe ozogaa ma nye aka belata oke agu nke na-ebute nkwalị na agbamohu.
3. **Ima onye mere nke a ikpe onwu:** ekwesiri inye ya n'iwu na-achi obodo anyina onye obula e nwetara n'igba ohu, ire na itu mgere mmadu ga-abu onye a tanyere n'ulo mkporo ma maa ya ikpe onwu ozugbo ozugbo.
4. **Goomenti kwesiri ilebanye ma kwusi akpamoke:** Akpamoke bu ihe gburu ala anyi taa. N'ihia ya, goomenti kwesiri ima iwu gbasara akpamoke di n'etiti agburu niile di n'ala anyi ma kowaara ha mkpa o di mmaduhu nwa ya n'anya.
5. **Oke igbu mmadu kwesiri ilebanye anya:** N'ebe a, goomenti kwesiri ilebanye anya na nke a rienne. A ga-enwekwa iwu na onye obula a huru gburu mmadu ga-abu onye e gburu ozugbo ozugbo n'agaghi ulo ikpe. Mgbe ihe ndi a niile werechaala odu n'ala anyi, oke nkwalị na igbaohu ga-akwusi kpamkam n'ihia na onye obula ga-eji ire ya guo eze ya onu.

Nchịkọta

N'edemede a, nwanchọcha gbara mbọ gbọọ ihe ewu na-eri site n'ikwapa ọkpurukpu okwu ndi metutara isiokwu nchọcha ya. O ziputakwara nkwa di iche iche etu o kwesiri ma mee ka o doo ewu na okuko anya nke oma. O gara n'ihu gosiputa na ihe ufodu na-ebute onodu a bu enweghi oru, akaoru oke agu, oke ohicho, ekworo, esemokeu, ikpaoke dg. Ozọ bunaigbaohu n'oge gboo bu maka odimma onwe na obodo ebe oge ugbu a bu ogbugbu, mmanye mmeko nwoke na nwaanyi n'ike nakwa ihe ndi ozọ yiri ya.

Mmechi

O doro anya na nwanchọcha gbara mbọ mejuputa ebumnuche o jiri bagide nchọcha ya nke bu nkwal na igbaohu n'oge ugbu a, mmetutara asusu, nghota na nzikorita ozi. E mere nchọcha a etu o kwesiri. Nke a bu iji meghee anya umuafọ Igbo ichoputa nsogbu nkwal na igbaohu n'oge ugbu a butere na ihe ga-enye aka belata nsogbu a site n'ime ka onodu umu mmadu ka mma kara ka o dibu mbu.

Aro nwanchọcha

Site n'ihe mkpobiukwu nwanchọcha dabara mgbe o na-eme nchọcha a, nwanchọcha na-atu aro ka ndi mmadu were ire ha guo eze ha onu site n'ibara onwe ha uru. Onye obula kwesirichọ ihe o ga-eme site n'imu akaoru di iche iche ga-enyere ha aka na ndu. Ozọ, goomentị kwesiri ima iwu siri ike gbasara ajo onodu a nke oma. Mgbe ihe niile weere onodu, nkwal na igbaohu n'oge ugbu a ga-akwusi kpomkwem.

Edensibia

- Achebe, A. N., Nsobile, O. T. na Ikegwonu, C. N. (2018). *Mmalite omumu asusu Igbo*. Onicha: Perfect Image Publishers.
- Afigbo, A. E. (1981). *Ropes of sand*. Ibadan: University Press.
- Agbedo, C. U. (2000). *General linguistics: An introductory reader*. Nsuka: ACE Resources.
- Agbedo, U. C. (1991). *Linguistic correction of social differentiations in Enugu Ezike speech community*. Ebiputa Tesis, UNN.
- Anozie, C. C. (1999). *Lingwistiiks sayensi asusu*. Nsuka: Fulladu Publishing.
- Approaches*. Shantonkotara:Visva-Bhanati University.
- Association of Southern Africa.Books: New Delhi

- Demko, G.J., Joss, H. M., Schnell, G. A. (1970). *Human Immigration: Concepts and*
- Echebima, G. (2015). *A textbook of Igbo linguistics*. Owerri: Assumpta Press Ltd.
- Ekwealọ, C.C. (1998). *Omenala na Ewumewu Igbo*. Onitsha: Pacific Press Englewood .
- Jonn, C.(2007). *Dynamic Equilibrium in the Evolution of US attitudes toward international criminal courts and tribunals*; European Journal of international law. Vol18,p 288
- Kok, p. (1997). *Southern African Journal of Demography*. Vol. 7 No. 1. Pp 19-30. Population
- Lee, E. G. (1970). *A Theory of Migration*. In Demko, An Introduction of Population Archives
- Mbah, B. M. & Mbah, E. E. (2001). *Topics in phonetic and phonology: Contribution from Igbo*. Nsuka: A. P. Eupress.
- Ofofata, C. E. (2012). *Omenala na oḍinala ndị Igbo*. Enugu: Format Publishers.
- Ofofata, C. E. (2013). *Ndezu utoasusu Igbo nke ndi sinio sekondiri*. Enugu: Format Publishers (Nig) Ltd.
- Okafo C. U., na Ewelukwa, U. (2012). *Nhazi Asusu Igbo maka ule sinio sekondiri na koleeji*. Onitsha: A. C. Global Publishing Company Nigeira.
- Osuagwu, S. I. (1979). *Omenala Igbo*. Onitsha: Varsity Press
- Seinde, A. (1985). *Literary Appreciation*. Ibadan: Onibonoje Press.
- Udemmadu, T. N. (2018). *omumu Nghotaokwu (Sematiks)*. Onitsha: Durability Prints.
- Ugobueze, N. M. (2010). *The part of our indigenous language in rebranding Nigeria: Na Ngalaba Asusu ala Naijiria*, Nwafor Orizu College of Education, Nsugbe.
- Zelinsley, W. (1966). *A Prologue to Polpulation Geography*. New Jersey: Prentice hall .Inc.